

at vi i dette land skal have så restriktive regler med hensyn til arkivadgang. For et land, der påberåber sig en lang demokratisk tradition, burde der ikke være så meget hemmelighedskræmmeri. Den åbne, offentlige debat er dog vel, når det kommer til stykket, demokratiets livsnerve. Og ikke mindst nu, hvor der sker så hastige samfundsmæssige forandringer, virker det en smule grotesk, at sager skal være mindst 50 år gamle, før de kan gøres tilgængelige for andre end særligt privilegerede – og muligvis salonfæhige? – forskere. Her kunne man godt tage ved lære af USA og England, som har langt mere liberale adgangsbetingelser også til sensitivt materiale. For der er jo i øvrigt noget besynderligt i, at danske forskere i bl.a. disse to lande kan skaffe sig adgang til kilder vedrørende dansk udenrigspolitik, som de ikke ville kunne få fat på herhjemme, men hvor de samme sager må være belyst i Udenrigsministeriets arkiv.

Det er en bog, der burde fremkalde fornyet diskussion blandt historikere (og andre) om arkivadgangen her i landet, men som endnu i skrivende stund mere end et halvt år efter udgivelsen ikke har gjort det. Er historikerne virkelig godt tilfredse med de stramme danske regler – eller har de opgivet ævret over for et trægt og konservativt statsapparat (og arkivvæsen)?

Jens Chr. Manniche

Niels Petersen: *Kultusministeriet. Organisation og arkiv*. Administrationshistoriske studier nr. 10. (Rigsarkivet/G.E.C. Gads Forlag, 1984). 371 s. 152,50 kr.

I den vægtige serie *Administrationshistoriske Studier* foreligger nu bind 10. Arkivar Niels Petersen fra Rigsarkivet har fulgt sit bind om Justitsministeriets

organisation og arkiv (1982) op med denne parallelle bog om Kultusministeriets organisatoriske udvikling og om arkivforholdene, som afsluttes med en registratur over ministeriets arkiv.

Kultusministeriet blev oprettet straks efter omvæltningerne i marts 1848, og det bestod indtil april 1916, hvor det deltes i Kirkeministeriet og Undervisningsministeriet i forbindelse med den første af årets regeringsudvidelser. Hermed er også sagt, hvilke sagsområder, der blev varetaget i ministeriet, hvis officielle navn egentlig slet ikke var Kultusministeriet, men Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Halvdelen af bogen bruger Niels Petersen til en meget indsigtfuld og givende fremstilling af ministeriets organisatoriske udvikling, spørgsmålene omkring den ressortmæssige afgrænsning og den personlige bemanding. Denne fremstilling fungerer nok som indføring i forhold, der har betydning for arkivudnyttelsen, men den kan i høj grad også læses for sin egen skyld, som en redegørelse for en del af centraladministrationens udviklingshistorie. Fremstillingen er veldokumenteret, stedvis måske vel detaljeret, men på trods heraf alligevel perspektivrig og mange steder med gode tråde til sider af periodens sociale, politiske og kulturelle fænomener, således som den, der anlægges og fastholder et bestemt perspektiv, kan gøre det uden at køre af sporet.

Bogens anden del – som i mere snæver forstand handler om de arkiver (samt nogle anneksarkiver), der er fremgået af Kultusministeriets virksomhed – består dels af en redegørelse for de forskellige arkivfonde og for den daglige arbejdsgang i ministeriet, som giver god hjælp og vejledning for den, der vil bruge arkivet, dels af selve registraturen, der er stillet meget oversku-

eligt op. Hertil slutter sig en række bilag med navne osv. på ministeriets ansatte i hele perioden, oversigter over diverse udvalg og kommissioner m.m.

Det er uden diskussion en administrationshistorisk yderst væsentlig bog – og dertil et godt hjælpemiddel – Niels Petersen hermed har lagt frem.

Jørgen Elklit

Jørgen Papsøe (udg.): *Folketællinger. Frederiks Sogn. Lysgaard Herred. Viborg Amt. 1787, 1801, 1834, 1840, 1845.* (Forlaget Census, 1983). 136s., 156,00 kr.

Folketællingen 1. februar 1850, Torslev Sogn, udg. af Byhistorisk Arkiv, Sæby Museum (1983). 44 s., 25,00 kr. Tilsvarende for Hørby Sogn samt Understed og Karup Sogne, begge 1984.

Den nytte, man i lokalhistorisk, socialhistorisk og personalhistorisk sammenhæng kan have af ældre folketællingslister, har i de seneste år ført til flere udgivelser af sådanne lister for et antal sogne, hver dækkende en eller flere tællinger. To af disse, som indgår i udgivelsesprojekter for henholdsvis Lysgaard Herred i Viborg Amt og sognene omkring Sæby, i Dronninglund Herred, skal nævnes her.

Der er tale om givetvis omhyggelige afskrifter, som i maskinskrevet form mangfoldiggøres i beskedent, men dog rimeligt udstyr; der er ingen tvivl om, at sådanne lister kan være et yderst nyttigt hjælpemiddel i en række sammenhænge.

Tre refleksioner melder sig dog. For det første er disse pæne og letlæste lister naturligvis ikke det originale folketællingsmateriale, og ved brugen af dem bliver der skubbet yderligere et led ind mellem brugeren og den fortidige virkelighed. Det kan ikke undgå

at mindske den fascination, man oplever, når man arbejder med oprindeligt materiale. Men det er jo nok så praktisk!

For det andet afspejler de to udgivelser, der omtales her, ganske klart udgiverens forskellige orientering.

Listerne fra sognene omkring Sæby har medtaget en del stof af væsentlig betydning for en lokalhistorisk og socialhistorisk tilgang – tællingsreglerne, litteraturlister, oversigtstabeller, en indledning om problemer i forbindelse med folketællingerne, osv. – medens hæftet med listerne fra Frederiks Sogn, som er mere personalhistorisk orienteret, har to sæt personregistre, dels et alfabetisk, dels et aldersopdelt alfabetisk. Det er selvfølgelig nyttigt – i hvert fald det første. Men ikke en eneste antydning af, hvori det specielt interessante ved Frederiks Sogn består. Begge udgivelserne kunne i øvrigt med fordel have haft et eller flere kort, som kunne have vist sognegrænser og landsbyernes og gårdenes beliggenhed.

Den tredje refleksion, som melder sig, er, om udgiverne af denne type lister ikke med fordel kunne inddrage moderne teknologi i arbejdet. Folketællingslisterne kunne med fordel lagres på en diskette i forbindelse med indskrivningen, hvorefter de for beskedne penge kunne erhverves af forskere – lokalhistoriske eller andre – eller af skoler, der nu også får mulighed for at anskaffe et folketællingsanalyseprogram til brug på de mikrocomputere, der skal bruges i undervisningen.

Herved kunne det arbejde, der er nedlagt i denne type udgivelser, i endnu højere grad påregne at blive brugt i forskning og undervisning.

Jørgen Elklit